

การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่เยาวชน ของตำบลแม่ปืม อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา

The Enhancing Participation of the Elderly in Transferring Local Wisdom to
Youth of Mae Puem Sub-district, Mueang Phayao District, Phayao Province

พระธวัชชัย อานนโท (ใจประการ)¹ พระครูโสภณปริยัติสุธี และสมยศ ปัญญามาก
Phra Tawatchai Anantou (JaiParkan), Phrakhrusoponpariyatsutee and
Somyot Panyamak

Received: November 20, 2021

Revised: December 11, 2021

Accepted: January 30, 2022

DOI: 10.14456/jra.2022.56

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุของผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) ศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และ 3) นำเสนอแนวทางการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่เยาวชนของตำบลแม่ปืม อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มเป้าหมาย คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลแม่ปืม 18 หมู่บ้าน จำนวน 7,619 คน โดยใช้การเลือกแบบเฉพาะเจาะจง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 40 รูป/คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง ผลการวิจัย พบว่า 1) การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่เยาวชน พบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นสิ่งที่เรียนรู้ และสืบทอดกันในครอบครัวมาหลายชั่วอายุคน เป็นการสืบทอดเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของครอบครัว ซึ่งทางวัดร่องคือ และเทศบาลแม่ปืม ได้ร่วมกันก่อตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุวัดร่อง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่เยาวชนและผู้สนใจศึกษา เพื่อเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ให้สูญหายไปจากท้องถิ่น 2) รูปแบบในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุหรือปราชญ์ชาวบ้านได้ใช้รูปแบบในการถ่ายทอดที่หลากหลาย ได้แก่ การเรียนรู้จากครู การเรียนรู้จากพี่ การเรียนรู้จากเพื่อน การเรียนรู้จากการฝึกปฏิบัติ การเรียนรู้ด้วยตนเองจากสื่อ การเรียนรู้จากแหล่ง

¹ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพะเยา; Phayao Provincial Office of Buddhism

²⁻³ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา; Mahachulalongkomrajavidyalaya University, Phayao Campus

Corresponding author, e-mail: 6310205011@mcu.ac.th, Tel. 089-9989987

เรียนรู้ การศึกษาจากเอกสาร การแข่งขัน และการประกวดภูมิปัญญาท้องถิ่น และ 3) แนวทางการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่เยาวชนของตำบลแม่ปืม ตามหลักไตรสิกขาจึงเป็นแนวทางสำคัญในกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้สูงอายุสู่เยาวชน ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้สูงอายุหรือปราชญ์ชาวบ้านต้องประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิและปัญญา ในกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อมิให้องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเลือนหายไปตามกาลเวลา หลักไตรสิกขาจึงเป็นหลักธรรมสำหรับการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: การเสริมสร้าง, การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ, หลักไตรสิกขา

Abstract

The objectives of this research were 1) to study the participation of the elderly in transferring local wisdom; 2) to study the model of the elderly's participation in transferring local wisdom; and 3) to propose the guidelines for enhancing participation of the elderly in transferring local wisdom to the youth of Mae Puem Sub-district, Mueang Phayao District, Phayao Province. This was a qualitative research. The target group was 7,619 people living in 18 villages in Mae Puem sub-district by using a purposive sampling including 40 key informants. The tool used was an unstructured interview. The results of the research showed that 1) the participation of the elderly in transferring local wisdom to the youth found that local wisdom was something to learn and inherited in the family for many generations. It was the inheritance of the cultural identity of the family which Wat Rong and Mae Puem Municipality have jointly established the Wat Rong Elderly School. The objective was to transfer knowledge of local wisdom to youth and those interested in studying in order to conserve local wisdom not to be lost from the local area; 2) the pattern of transferring local wisdom among the elderly found that the elderly or local scholars used a variety of formats for transferring, for example learning from teachers, learning from brothers, learning from friends, learning from practice, self-learning from the media, learning from learning resources, study from documents, competitions and local wisdom contests; and 3) in terms of the guidelines for enhancing the participation of the elderly in transferring local wisdom to the youth of Mae Puem Subdistrict according to trisikkha, they were the important guidelines in the process of transferring local knowledge of the elderly to the youth. It was absolutely necessary that the elderly or local scholars must apply Trisikkha,

namely Sila, Samadhi and Panya. In the process of transferring knowledge of local wisdom, it was to prevent the body of local wisdom from disappearing over time. Therefore, Trisikkha was Dhamma for enhancing participation effectively.

Keywords: Enhancing, Participation of the Elderly, Trisikkha

บทนำ

“ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ถือเป็นสิ่งที่เรียนรู้ และสืบทอดกันในครอบครัวมาหลายชั่วอายุคน ถือเป็นการสืบทอดเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของครอบครัว แต่ปัจจุบันภูมิปัญญาไทยถูกรวบจากภูมิปัญญาสากล สืบเนื่องมาจากค่านิยม และการขาดการสนับสนุนส่งเสริมจากสถาบันทางสังคมอันมีผลกระทบต่อกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม ความเชื่อพิธีกรรม และวิถีชีวิตของสมาชิกในสังคมด้วยกระบวนการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาให้คงอยู่เห็นคุณค่าสิ่งที่มีและยังเป็นการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเอง รวมถึงเป็นการผลักดันให้เกิดอาชีพที่สุจริต รักในท้องถิ่นของตนเอง (จรัญดา จันทรแจ่ม และคณะ, 2557) อย่างไรก็ตามการให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาของท้องถิ่นย่อมมีการเปลี่ยนแปลง บางอย่างอาจเลือนหายไปตามยุคสมัย นอกจากนี้ยังอาจเกิดจากสาเหตุอื่น เช่น ปัญหาเกี่ยวกับระบบและวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญา การไม่เปิดโอกาสให้บุคคลภายนอกได้รับรู้รับทราบ การสืบทอดองค์ความรู้จำกัดเฉพาะในกลุ่มคนใกล้ชิดเท่านั้น จึงทำให้ภูมิปัญญาจำนวนหนึ่งสูญหายไป วิธีการหนึ่งที่สามารถช่วยอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาสมัยบรรพบุรุษให้คงอยู่สืบไปคือ การค้นคว้าวิจัยเพื่อศึกษาภูมิปัญญาในท้องถิ่น แล้วดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนได้ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญ ตลอดจนการฟื้นฟูวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่กำลังจะสูญหายหรือที่สูญหายไปแล้วขึ้นมาใหม่

ปัจจุบันวัดร่อง คือ ตำบลแม่ปืม อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ร่วมกับเทศบาลตำบลแม่ปืม ได้รวบรวมและจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้สูงอายุ มีการจัดทำโคมล้านนา การจักสาน ด้ายผูกข้อมือ (ร้อยลูกปัด) การถนอมอาหาร (การทำข้าวเกรียบปลานิล) ดนตรีล้านนา เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่เยาวชน และนำไปจัดจำหน่ายที่ศูนย์จำหน่ายสินค้าในชุมชนตำบลแม่ปืม ทั้งนี้ผู้นำท้องถิ่นได้ให้การสนับสนุนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยให้เยาวชนสามารถเข้ามาเรียนรู้ได้ และมีการจัดอบรมสอนการประดิษฐ์สิ่งของต่าง ๆ การถนอมอาหาร และสอนให้เล่นเครื่องดนตรีล้านนา ปัจจุบันได้รับการตอบรับจากเยาวชนด้วยดี อย่างไรก็ตาม การใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาดั้งเดิมของคนไทยในวิถีชีวิตได้ลดน้อยถอยลงโดยเฉพาะในกลุ่มของคนรุ่นใหม่ซึ่งไม่สนใจสืบทอด จึงทำให้การดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นที่มาจากการปฏิบัติของคนรุ่นเก่าหรือผู้สูงอายุที่วัย 60 ปีขึ้นไปเท่านั้น ดังนั้นการสืบสาน ส่งเสริมการอนุรักษ์ความรู้ ภูมิปัญญา จึงไม่ใช่เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลของชุมชน แต่หากคือการส่งเสริมให้คนในชุมชนท้องถิ่นหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ได้เข้ามามีส่วนร่วมและเป็นส่วนสำคัญในการที่จะสร้าง สืบสานหรือพัฒนาความรู้ภูมิปัญญาได้

เห็นถึงคุณค่า ตระหนักถึงการจัดการความรู้ตนเองและสามารถเข้าถึงดูแลได้ ใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาของตัวเองได้จริงในชีวิตประจำวัน และสามารถที่จะใช้เชื่อมต่อหรือประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับวิถีปัจจุบัน

ด้วยเหตุนี้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นควรแก่การรักษาและสืบทอด ซึ่งผู้สูงอายุหรือปราชญ์ชาวบ้านมีกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และมีกลยุทธ์ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เหมาะสมกับกลุ่มเด็กและเยาวชนอย่างไรบ้าง ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษา การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่เยาวชนของตำบลแม่ปืม อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา เพื่อให้มีการส่งเสริมสนับสนุนผลักดันเยาวชนในชุมชนให้เกิดความรักความหวงแหนในท้องถิ่นจากการร่วมมือหลาย ๆ ด้านคือ ด้านสถานศึกษาในระบบโรงเรียน ชุมชน วัด ผู้นำชุมชน เยาวชน ประชาชนในท้องถิ่น เพื่อค้นหาแนวทางการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่เยาวชนของตำบลแม่ปืม อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา อย่างมีประสิทธิภาพ ผลการวิจัยที่ได้ สามารถนำข้อมูลไปประกอบในการดำเนินงานตามนโยบายและแผนพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลแม่ปืม อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา และสามารถเป็นข้อมูลให้กับหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชนอื่นไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพการดำเนินงานงานด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สืบทอดเป็นมรดกภูมิปัญญาต่อไปยังอนุชนรุ่นหลังได้อย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่เยาวชนของตำบลแม่ปืม อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา
2. เพื่อศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่เยาวชนของตำบลแม่ปืม อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่เยาวชนของตำบลแม่ปืม อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดระเบียบวิธีการวิจัย หรือกระบวนการวิจัย โดยเป็นกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่เยาวชนของตำบลแม่ปืม อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา

1. การศึกษา และวิเคราะห์เอกสาร ทำการศึกษา และรวบรวมข้อมูล จากเอกสาร และหลักฐานที่เกี่ยวข้อง หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่เยาวชนของตำบลแม่ปืม อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการวิจัยที่มุ่งเน้นบทบาทของตัวผู้วิจัยในการลงพื้นที่ด้วยตนเองจากทั้งการศึกษา และการสังเกตแบบละเอียดในทุก ๆ ด้าน แบบเจาะลึกรายบุคคล (In-depth Interview) เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาทำการตีความด้วยทักษะของการวิเคราะห์เชิงเหตุ และผลด้วยการนำปรากฏการณ์ที่เป็นปัญหาของการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่เยาวชนมาตีแผ่ หรือหาแนวทางการแก้ไขมาสร้างรูปแบบแนวทางให้กับสังคมได้รับรู้

พื้นที่ในการวิจัย ได้แก่ พื้นที่ในเขตตำบลแม่ปืม อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ประกอบด้วย 18 หมู่บ้าน

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัย ได้แก่ ประชาชนที่มีอายุ 18 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป ซึ่งมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านของเขตเทศบาลตำบลแม่ปืม อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา จำนวนทั้งสิ้น 7,619 คน ผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งมีคุณสมบัติสอดคล้องกับประเด็นสาระสำคัญกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ใช้การเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ได้แก่ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวนทั้งสิ้น 40 รูป/คน ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นปราชญ์ท้องถิ่น จำนวน 10 คน กลุ่มนักวิชาการ ช่างราชการ และผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 10 คน กลุ่มผู้นำชุมชนในชุมชน จำนวน 18 คน และกลุ่มพระสงฆ์ จำนวน 2 รูป

วิธีการ และเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือโดยนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญและอาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบ ผู้วิจัยสร้างแนวทางการสัมภาษณ์ โดยการศึกษาจากตำรา เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ และใช้กรอบแนวคิดในการวิจัยเป็นแนวทาง การวิเคราะห์ใช้การรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการจำแนกข้อมูล จัดกลุ่มข้อมูล และสังเคราะห์แบบแผนความสัมพันธ์ (Pattern) จนได้ข้อสรุป

สรุปผลการวิจัย

การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจำเป็นต้องอาศัยทักษะ การฝึกฝน ความเชี่ยวชาญ ประสบการณ์ และความสามารถส่วนบุคคล โดยมีแนวคิดที่สำคัญในการส่งเสริมให้มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง การสร้างการยอมรับภูมิปัญญาท้องถิ่น (Enhancing to Adopt the Local Wisdom) เป็นการทำให้บุคคลและชุมชนเกิดความตระหนักและเห็นถึงคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น จนเกิดการยอมรับและมีการนำไปสู่การใช้ประโยชน์จริง

1. การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่เยาวชนของตำบลแม่ปืม อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา พบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น ถือเป็นสิ่งที่เรียนรู้ และสืบทอดกันในครอบครัวมาหลายชั่วอายุคน และเป็นการสืบทอดเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของครอบครัว แต่ปัจจุบันภูมิปัญญาไทยถูกครอบงำจากภูมิปัญญาสากล สืบเนื่องมาจากค่านิยม และการขาดการสนับสนุน ส่งเสริม จากสถาบันทางสังคมอันมีผลกระทบต่อการถ่วงดุลการถ่ายทอดวัฒนธรรม ความเชื่อ พิธีกรรม และวิถีชีวิตของสมาชิกในสังคมด้วยกระบวนการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ด้านการมี

ร่วมในการตัดสินใจ มีการแต่งตั้งคณะกรรมการและปราชญ์ชาวบ้านที่เข้ามาร่วมขับเคลื่อนการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยทางกลุ่มมีการจัดประชุมทุกเดือน เพื่อวางแผนการดำเนินงานมีคณะกรรมการที่เป็นผู้สูงอายุเข้าร่วมประชุมและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจดำเนินงานของโรงเรียนผู้สูงอายุ เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้สู่เยาวชนและประชาชนที่สนใจศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ โดยโรงเรียนผู้สูงอายุวัดร่องคือร่วมกับเทศบาลตำบลแม่ปืม และหน่วยงานราชการต่าง ๆ ในพื้นที่ ได้จัดกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีผู้สูงอายุหรือปราชญ์ชาวบ้านได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่เยาวชน การรับผลประโยชน์ โรงเรียนผู้สูงอายุวัดร่องคือ ได้ถ่ายทอดการประดิษฐ์โคมล้านนาให้แก่เยาวชนและสมาชิกในชุมชน เพื่อร่วมกันผลิตโคมล้านนา และส่งขายตามท้องตลาด โดยมีพ่อค้าแม่ค้าเข้ามาติดต่อขอรับซื้อถึงชุมชน ซึ่งส่งผลประโยชน์ให้ชุมชนสามารถมีรายได้เลี้ยงครอบครัว และเป็นอาชีพเสริมหลังจากการทำไร่ทำนา

2. รูปแบบการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่เยาวชน พบว่ารูปแบบในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้สูงอายุหรือปราชญ์ชาวบ้านได้ใช้รูปแบบในการถ่ายทอดที่หลากหลายอันได้แก่ การเรียนรู้จากครู การเรียนรู้จากพี่ การเรียนรู้จากเพื่อน การเรียนรู้จากการฝึกปฏิบัติ การเรียนรู้ด้วยตนเองจากสื่อ การเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ การศึกษาจากเอกสาร การแข่งขัน และการประกวดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างสรรค์หัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสาน หรือการประดิษฐ์โคมล้านนา ในเทศกาลยี่เป็งที่สืบสานจากอดีตจนถึงปัจจุบันได้อย่างต่อเนื่อง

3. แนวทางการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่เยาวชน พบว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่เยาวชนเป็นกระบวนการเรียนรู้จากการลงมือทำจริง พลวัตรของการเรียนรู้เกิดจากการพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ประสบการณ์ วิเคราะห์ปัญหาสาเหตุและหาแนวทางแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น ด้วยกระบวนการ คิด-ทำ-ทบทวน-วิเคราะห์-ทำ ซึ่งจะส่งผลให้ได้ยกระดับความคิดและสั่งสมภูมิปัญญาไว้ชาวบ้านทุกหมู่เหล่าได้ใช้สติปัญญาของตนสั่งสมความรู้ประสบการณ์ เพื่อการดำรงชีพมาโดยตลอดซึ่งหลักพระพุทธศาสนา กล่าวถึงการพัฒนามนุษย์ที่สมบูรณ์ต้องอาศัยการอยู่ร่วมกันตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล เป็นการฝึกอบรมข้อปฏิบัติความประพฤติทางกาย สมาธิ เป็นการฝึกอบรมทางจิตใจให้เกิดคุณธรรม และปัญญา ก่อให้เกิดความรู้แจ้ง เข้าใจความเป็นธรรมของสรรพสิ่ง สามารถแก้ไขปัญห พัฒนาสรรสร้างสิ่งใหม่อันมุ่งหมายไปสู่ประโยชน์ที่เกิดต่อตนเอง ประโยชน์ที่เกิดแก่ผู้อื่น และประโยชน์ที่เกิดแก่สังคม ทั้งในภาวะปัจจุบัน ในอนาคต และการเกิดประโยชน์อันสูงสุด

อภิปรายผลการวิจัย

บทความวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่เยาวชนของตำบลแม่ปืม อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา” มีประเด็นการอภิปรายผลดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่เยาวชนของตำบลแม่ปืม อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา พบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น ถือเป็นสิ่งที่เรียนรู้ และสืบทอดกันในครอบครัวมาหลายชั่วอายุคน และเป็นการสืบทอดเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของครอบครัว แต่ปัจจุบันภูมิปัญญาไทยถูกรับจากภูมิปัญญาสากล สืบเนื่องมาจากค่านิยม และการขาดการสนับสนุน ส่งเสริม จากสถาบันทางสังคมอันมีผลกระทบต่อการบวการถ่ายทอดวัฒนธรรม ความเชื่อ พิธีกรรม และวิถีชีวิตของสมาชิกในสังคมด้วยกระบวนการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ซึ่งทางวัดร่องคือและเทศบาลแม่ปืม อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ได้ร่วมกันก่อตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุวัดร่องคือ ตำบลแม่ปืม อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่เยาวชนและผู้สนใจศึกษา เพื่อเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ให้สูญหายไปจากท้องถิ่น และยังสามารถนำไปประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้อย่างยั่งยืน ทั้งนี้โรงเรียนผู้สูงอายุวัดร่องคือและเทศบาลตำบลแม่ปืม ได้แต่งตั้งคณะกรรมการร่วมกันเพื่อดำเนินกิจการต่าง ๆ ในการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่เยาวชน สอดคล้องกับแนวคิดของยูวณณ์ วุฒิเมธี (2546) ได้กล่าวไว้ว่า การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณา ตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบต่อการประชาชนเอง การที่สามารถทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท เพื่อแก้ไขปัญหาและนำมาซึ่งสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนที่ดีขึ้นได้ และสอดคล้องกับงานศึกษาของนพรัตน์ สัจจะวิสัย (2558) พบว่า ชาวบ้านเข้าไปมีส่วนร่วมกับเทศบาลในวิธีการจัดการความรู้ โดยมีส่วนในการกำหนดความรู้ต้องการร่วมกับเทศบาล ทำให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมกับเทศบาลในการดำเนินงานนอกจากนี้ชาวบ้านส่วนใหญ่เกิดความพึงพอใจต่อผลการดำเนินงานโดยก่อให้เกิดรายได้เสริมที่สามารถนำมาเลี้ยงชีพของตนและครอบครัวได้ อีกทั้งการได้ร่วมสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้อยู่คู่กับท้องถิ่นถือเป็นความภาคภูมิใจของชาวบ้านและเป็นสิ่งมีคุณค่าที่ไม่สามารถประเมินราคาได้

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านสามารถเอามาอภิปรายผลได้ดังนี้

การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่เยาวชนในตำบลแม่ปืม ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ทางโรงเรียนผู้สูงอายุวัดร่องคือและเทศบาลตำบลแม่ปืม มีการแต่งตั้งคณะกรรมการและปราชญ์ชาวบ้านที่เข้ามาร่วมขับเคลื่อนการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยทางกลุ่มมีการจัดประชุมทุกเดือน เพื่อวางแผนการดำเนินงาน มีคณะกรรมการที่เป็นผู้สูงอายุเข้าร่วมประชุมและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจดำเนินงานของโรงเรียนผู้สูงอายุ เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้สู่เยาวชนและประชาชนที่สนใจศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน สอดคล้องกับแนวคิดของมาลี จันทน์วัฒนรังกุล (2548) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมโดยตรง ได้แก่ การเข้ามาเป็นกรรมการ คณะทำงาน เพื่อร่วมคิดแก้ไขปัญหา ร่วมกิจกรรม ร่วมดำเนินการ และสอดคล้องกับแนวคิดของทะนงศักดิ์ คุ่มไข่น้ำ (2540) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง “กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในการดำเนินการเงิน การพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจแก้ปัญหาของตนเอง ร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์ความรู้ และความชำนาญ ร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสม และสนับสนุนการติดตามการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง และด้านการมีส่วนร่วมใน

การปฏิบัติการ โดยโรงเรียนผู้สูงอายุวัดร่องคือร่วมกับเทศบาลตำบลแม่ปืม และหน่วยงานราชการต่าง ๆ ในพื้นที่ ได้จัดกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีผู้สูงอายุหรือปราชญ์ชาวบ้านได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่เยาวชนและผู้สนใจศึกษา โดยผู้สูงอายุหรือปราชญ์ชาวบ้านดำเนินการสอนวิธีการทำโคลนลานนาที่ทำมาจากกระดาดสา การตีกลองสะบัดชัย หรือถ่ายทอดวิธีการพับใบตองกล้วยเพื่อทำกระทงจากตองกล้วย ซึ่งเป็นการปฏิบัติการร่วมกันของผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอด เพื่อสืบสานวัฒนธรรมมรดกอันล้ำค่ามิให้เลือนหายไปจากท้องถิ่น สอดคล้องกับแนวคิดของอภิชาติ แสงอัมพร (2559) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ เป็นการดำเนินงานตามโครงการและแผนงาน และเป็นการก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมในการเป็นเจ้าของกิจกรรม และผลงาน นอกจากนั้นยังสอดคล้องกับแนวคิดของอัครพิพัฒน์ (2547) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติงาน ชุมชนมีทรัพยากรที่สามารถลงทุนและปฏิบัติงานได้เพราะจากประสบการณ์การทำงานในชนบท การร่วมลงทุนและปฏิบัติงานจะทำให้ชุมชนรู้จักคิดต้นทุนให้กับตนเองในการดำเนินกิจกรรม และจะระมัดระวังรักษากิจการที่สร้างขึ้นเพราะจะมีความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของ

ส่วนการรับผลประโยชน์ โรงเรียนผู้สูงอายุวัดร่องคือ ได้ถ่ายทอดการประดิษฐ์โคลนลานนาให้แก่เยาวชนและสมาชิกในชุมชน เพื่อร่วมกันผลิตโคลนลานนา และส่งขายตามท้องตลาด โดยมีพ่อค้าแม่ค้าเข้ามาติดต่อขอรับซื้อถึงชุมชน ซึ่งส่งผลประโยชน์ให้ชุมชนสามารถมีรายได้เลี้ยงครอบครัว และเป็นอาชีพเสริมหลังจากการทำไร่ทำนา บางครอบครัวสามารถนำไปประกอบเป็นอาชีพหลักได้อย่างยั่งยืน นอกจากนั้นยังมีการใช้สมุนไพรในการรักษาโรคต่าง ๆ โรงเรียนผู้สูงอายุวัดร่องคือ ได้มีการอบรมและสอนการอบสมุนไพร เพื่อรักษาอาการต่าง ๆ เช่น การอบสมุนไพรหลังจากการคลอดลูกของผู้หญิง รักษาความสมดุลของร่างกาย และขจัดน้ำคาวปลาหลังคลอดลูก ซึ่งผลประโยชน์เหล่านี้ได้กลับคืนสู่ชุมชน และสมาชิกในชุมชนร่วมกันรับผลประโยชน์นั้น สอดคล้องกับแนวคิดของกวี วงศ์พุด (2557) ได้เสนอว่ารูปแบบของการมีส่วนร่วมที่ถือว่าเป็นรูปแบบที่แท้จริง คือ การได้รับผลประโยชน์ ประชาชนจะต้องได้รับการแจกจ่ายผลประโยชน์จากชุมชนในพื้นที่เท่ากัน ซึ่งอาจจะเป็นผลประโยชน์ส่วนตัว สังคม หรือวัตถุก็ได้ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของนพรัตน์ สัจจะวิสัย (2558) ได้กล่าวว่า การสร้างอาชีพให้แก่ชาวบ้านโดยใช้องค์ความรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นถือว่าเป็นการใช้ประโยชน์ จากความรู้อย่างแท้จริง และการมีส่วนร่วมในการประเมิณผล ทางโรงเรียนผู้สูงอายุวัดร่องคือร่วมกับเทศบาลตำบลแม่ปืม มีการติดตามประเมินผลกิจกรรมต่าง ๆ ที่โรงเรียนผู้สูงอายุได้จัดขึ้นนั้น มีผู้สูงอายุและปราชญ์ชาวบ้านได้ร่วมกันถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับเยาวชนและผู้รับการถ่ายทอด โดยคณะกรรมการและปราชญ์ชาวบ้านที่ร่วมกันถ่ายทอดองค์ความรู้และมีการติดตามประเมินผล เดินทางไปเยี่ยมเยียนตามสถานที่ประกอบกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อติดตามประเมินผลการอบรม การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัว แนวคิดของอัครพิพัฒน์ (2547) การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนสุดท้ายที่สำคัญอย่างยิ่งอีกเหมือนกัน เพราะหากการติดตามและการประเมินผลขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน แต่เป็นการดำเนินการโดยบุคคลภายนอก ชุมชนก็ไม่

สามารถทราบว่าการที่ทำไมนั้น ได้รับผลดี ได้รับประโยชน์อย่างไรหรือไม่ ถึงแม้ว่าอาจจะมีผู้โต้แย้งว่าการประเมินผลที่เที่ยงธรรมที่สุดน่าจะมาจากบุคคลภายนอกที่ไม่ได้ยิ่งเกี่ยวกับกิจกรรมนั้น ๆ แต่หากคิดถึงจุดหมายของการพัฒนานคน การคำนึงถึงแต่ความเที่ยงธรรมอาจจะได้รับประโยชน์ตามวัตถุประสงค์มากกว่า และสอดคล้องกับงานศึกษาของอุษณีย์ เสือดี (2549) พบว่า ผู้เรียนต้องฝึกฝนจนเกิดความชำนาญโดยใช้ระยะเวลาเป็นปีเทคนิคการถ่ายทอด คือ การทำให้ผู้เรียนมีความศรัทธาต่อวิชาชีพ การตั้งใจให้เกิดความสนใจ การให้กำลังใจ การชี้แนะข้อผิดพลาด และการปลุกฝังคุณธรรมในการทำงาน บรรยากาศในการถ่ายทอดเป็นไปในแบบครอบครัว สื่อการสอน คือ วัสดุอุปกรณ์ ซึ่งต้องมีความพร้อม มีการประเมินผลการจากผลงานที่มีคุณภาพ และพฤติกรรมขณะปฏิบัติงาน

2. รูปแบบการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่เยาวชนของตำบลแม่ปืม อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา พบว่า รูปแบบในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผู้สูงอายุหรือปราชญ์ชาวบ้านได้ใช้รูปแบบในการถ่ายทอดที่หลากหลายอันได้แก่ การเรียนรู้จากครู การเรียนรู้จากพี่ การเรียนรู้จากเพื่อน การเรียนรู้จากการฝึกปฏิบัติ การเรียนรู้ด้วยตนเองจากสื่อ การเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ การศึกษาจากเอกสาร การแข่งขัน และการประกวดภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการสร้างสรรค์หัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสาน หรือการประดิษฐ์โคมล้านนา ในเทศกาลยี่เป็งที่สืบสานจากอดีตจนถึงปัจจุบันได้อย่างต่อเนื่องนั้น สิ่งจำเป็นในการถ่ายทอดความรู้จะต้องมีแหล่งความรู้สำหรับถ่ายทอด ซึ่งผู้สูงอายุหรือปราชญ์ชาวบ้านได้มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากผู้สูงอายุให้แก่เยาวชนและผู้สนใจในชุมชนด้วยรูปแบบที่หลากหลายโดยมีการถ่ายทอดในลักษณะต่าง ๆ สอดคล้องกับงานศึกษาของนริศรา วัฒนสิน (2557) พบว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และข้อปฏิบัติในการดำเนินชีวิตต่าง ๆ ไม่สามารถกำเนิดขึ้นมาในชุมชนนั้น ๆ ได้หากไม่มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นโดยวิธีการใดก็ตาม

การถ่ายทอดแบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร พบว่า ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่ได้เรียนรู้และมีประสบการณ์สั่งสมจนมีความรอบรู้ มีทักษะ ความเชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ ที่มีคุณค่า และเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของตนเองและสังคม จนเป็นที่ยอมรับของสังคมว่าเป็นภูมิปัญญาหรือปราชญ์ชาวบ้าน ภูมิปัญญาที่ผู้สูงอายุได้เรียนรู้สั่งสมและสืบทอดต่อกันมาจากอดีตถึงปัจจุบันมีอยู่หลากหลายทั้งในด้านเกษตรกรรม ด้านอุตสาหกรรม ด้านแพทย์แผนไทย ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยทั่วไปที่นิยมใช้กันในทุกภูมิภาค ได้แก่ สานิตวิธีการ การสั่งสอนด้วยการบอกเล่าหรือการสอนด้วยวาจา เป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร มีการถ่ายทอดจากคนในครอบครัว หรือในเครือญาติ สอดคล้องกับแนวคิดของไพพรรณ เกียรติโชคชัย (2551) ได้กล่าวว่า การถ่ายทอดเป็นลายลักษณ์อักษร ในอดีตจะใช้วิธีการ หรือเขียนใส่ในใบลานหรือสมุดข่อยที่ชาวภาคใต้ เรียกว่า บุตดำ บุตขาว บางแห่งใช้วิธี จารึกในแผ่นหินอย่างศิลาจารึกหรือแผ่นศิลาดำลายมที่วัดโพธิ์ เป็นต้น

ส่วนการถ่ายทอดแบบผ่านสื่อมวลชน พบว่า การถ่ายทอดเป็นกระบวนการหนึ่งที่มีวิธีดำเนินการหลากหลาย ขึ้นอยู่การนำไปประยุกต์ใช้กับกิจกรรมหรือการบริหารจัดการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายและประสบความสำเร็จในการดำเนินกิจกรรมนั้น ซึ่งวิธีถ่ายทอดโดยให้เรียนรู้จากสื่อด้วยตนเอง เป็นวิธีที่จัดเป็นประสบการณ์การเรียนรู้ภูมิปัญญาในรูปของสื่อประสมที่ เอื้อต่อการเรียนรู้และทำความเข้าใจด้วยตนเองมากที่สุด เช่น บทเรียนแบบโปรแกรม ศูนย์การเรียนรู้ คอมพิวเตอร์ช่วยสอน เป็นต้น การผสมกันระหว่างรูปแบบในการถ่ายทอดแบบเก่าและรูปแบบในการถ่ายทอดแบบใหม่ ได้แก่ การรูปแบบในการถ่ายทอดแบบเก่า คือการเรียนรู้จากครูผู้ถ่ายทอดมากที่สุด แต่ก็มี การผสมระหว่างรูปแบบในการถ่ายทอดแบบใหม่ เช่น การเรียนรู้ด้วยตนเองผ่านสื่อสมัยใหม่อย่าง การดูคลิป ดึงกล่องสลับซ้ายผ่านยูทูป เป็นต้น และการผสมกันระหว่างวิธีการในการถ่ายทอดแบบเก่าและวิธีการในการถ่ายทอดแบบใหม่ ได้แก่ การผสมกันระหว่างวิธีการในการถ่ายทอดของผู้สูงอายุหรือปราชญ์ชาวบ้านแบบเดิมที่สอนด้วยวาจา เน้นการฝึกปฏิบัติกับวิธีการสอนแบบใหม่ที่ทำให้ผู้เรียนสามารถตั้งคำถามในสิ่งที่ต้องการรู้และสนใจ เป็นต้น และสอดคล้องกับงานศึกษาของเดชวิทย์ นิลวรรณ และทิพย์พชร ฤกษ์สุนทร (2557) พบว่า หน่วยงานเทศบาลตำบล ชุมชน และปราชญ์ชาวบ้าน มีขั้นตอนในการถ่ายทอดเริ่มจากการนำเข้าสู่เนื้อหาในรูปแบบการถ่ายทอด สื่อการสอน กิจกรรม เทคนิคการจูงใจ และการประเมินผล ทั้งนี้รูปแบบการถ่ายทอด กิจกรรม และ กลยุทธ์ที่ใช้ในการถ่ายทอดของปราชญ์ชาวบ้านนั้นมีความหลากหลาย กล่าวคือ มีการใช้รูปแบบในการถ่ายทอด 9 รูปแบบ มีกิจกรรมที่ใช้ในการถ่ายทอด 9 กิจกรรม และมีกลยุทธ์ ในการถ่ายทอด 7 กลยุทธ์ ซึ่งการเลือกใช้รูปแบบกิจกรรม และกลยุทธ์ของปราชญ์ชาวบ้าน

3. แนวทางการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่เยาวชนของตำบลแม่ปืม อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา พบว่า การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่เยาวชนตำบลแม่ปืม เป็นกระบวนการเรียนรู้จากการลงมือทำจริง พลวัตรของการเรียนรู้เกิดจากการพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ประสบการณ์ วิเคราะห์ปัญหาสาเหตุและหาแนวทางแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น ด้วยกระบวนการ คิด-ทำ-ทบทวน-วิเคราะห์-ทำ ซึ่งจะส่งผลให้ได้ยกระดับความคิดและสั่งสมภูมิปัญญาไว้ชาวบ้านทุกหมู่เหล่าได้ใช้สติปัญญาของตนสั่งสมความรู้ประสบการณ์ เพื่อดำรงชีพมาโดยตลอด และยอมถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งตลอดมา ด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมของตนแต่ละท้องถิ่น ทั้งทางตรงและทางอ้อมโดยอาศัยศรัทธาทางศาสนา รวมทั้งความเชื่อบรรพบุรุษเป็นพื้นฐานในการถ่ายทอดเรียนรู้สืบทอดกันมา จากบรรพบุรุษในอดีตถึงเยาวชน ลูกหลานในปัจจุบัน ทั้งนี้การมีส่วนร่วมสามารถมีได้หลากหลายรูปแบบ โดยครอบคลุมไปถึงการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การให้คำปรึกษา การสร้างกลไก เพื่อเสริมสร้างพลังอำนาจให้ผู้มีส่วนได้เสียทุกฝ่ายเข้ามาร่วมมือ หลักพระพุทธศาสนา กล่าวถึงการพัฒนามนุษย์ที่สมบูรณ์ ต้องอาศัยการอยู่ร่วมกัน ตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล เป็นการฝึกอบรมข้อปฏิบัติความประพฤติทางกาย สมาธิ เป็นการฝึกอบรมทางจิตใจ ให้เกิดคุณธรรม และปัญญา ก่อให้เกิดความรู้แจ้ง เข้าใจความเป็นธรรมของสรรพสิ่ง สามารถแก้ไขปัญหา พัฒนาสร้างสรรค์สิ่งใหม่ อันมุ่งหมายไปสู่ประโยชน์ที่เกิดต่อตนเอง ประโยชน์ที่เกิดแก่ผู้อื่น และประโยชน์

ที่เกิดแก่สังคม ทั้งในภาวะปัจจุบัน ในอนาคต และการเกิดประโยชน์อันสูงสุด ซึ่งการมีศิลปะที่บริสุทธิ์เป็นพื้นฐาน จะทำให้เกิดสมาธิได้ง่าย มีสติที่มั่นคงแน่วแน่ไม่หวั่นไหว ปัญญาย่อมเกิดขึ้นตามมาได้รวดเร็ว สอดคล้องกับแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) (2553) ได้กล่าวไว้ว่า ไตรสิกขา: หลักการสำคัญของการพัฒนามนุษย์ การฝึกฝนและพัฒนามนุษย์นั้น ทางพุทธศาสนาจัดวางเป็นหลักเรียกว่า ไตรสิกขา คือ ศิล สมาธิและปัญญา ซึ่งถือว่าเป็นระบบการศึกษาที่ทำให้บุคคลพัฒนาอย่างมีบูรณาการ และให้มนุษย์เป็นองค์รวมที่พัฒนาอย่างมีคุณภาพ (ศีล) เป็นเรื่องของ การฝึกในด้านพฤติกรรม โดย เฉพาะพฤติกรรมเคยชิน เครื่องมือที่ใช้ในการฝึกศิลปะ ก็คือวินัย วินัยเป็นจุดเริ่มต้นในกระบวนการศึกษาและการพัฒนามนุษย์ เพราะว่าเป็นตัวการจัดเตรียมชีวิตให้อยู่ในสภาพที่เอื้อต่อการพัฒนา โดยจัดระเบียบความเป็นอยู่การดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคม (สมาธิ) เป็นเรื่องของ การฝึกในด้านจิต หรือระดับจิตใจ ได้แก่การพัฒนาคุณสมบัติต่าง ๆ ของจิต

ข้อค้นพบในการวิจัย

จากข้อค้นพบของงานวิจัยชิ้นนี้อาจสะท้อนให้เห็นว่า รูปแบบและวิธีการในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่เด็กและเยาวชน อาจจะไม่พบรูปแบบและวิธีการสำเร็จรูปตายตัวในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่ผู้สูงอายุหรือปราชญ์ชาวบ้านจะใช้รูปแบบและวิธีการที่หลากหลายมาผสมผสานทั้งเก่าและใหม่มาใช้ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการวิเคราะห์บริบทชุมชน ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก สถานการณ์แวดล้อม และลักษณะตัวผู้เรียนเป็นสำคัญ ทั้งนี้ควรมีทั้ง “การถ่ายทอดแบบเก่าและแบบใหม่” ไว้ทดแทนอำนาจ ซึ่งกันและกันเพื่อก่อให้เกิดความสมดุลระหว่างวัฒนธรรม นอกจากนี้การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่จำเป็นต้องมีลักษณะเหมือนกันทั้งหมด แต่ควรมีความหลากหลายไว้ช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพื่อให้ยังคงหาหน้าที่ตอบสนองภารกิจของชุมชนและนามาซึ่งความยั่งยืนของภูมิปัญญาท้องถิ่นในอนาคต

ปัญหาและอุปสรรคในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

- 1) ด้านผู้ถ่ายทอด ผู้ถ่ายทอดหรือปราชญ์ชาวบ้านบางส่วนมีข้อจำกัด เช่น ปัญหาทางสุขภาพหรือภาวะเข้าสู่การเป็นผู้สูงอายุจึงทำให้ไม่คล่องตัวเท่าที่ควร และผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ถ่ายทอดความรู้แบบวิชาการไม่เป็นเพราะไม่ได้เรียนมา จึงใช้วิธีการทำหรือสาธิตให้ดูแล้วให้ผู้รับการถ่ายทอดปฏิบัติตาม
- 2) ด้านผู้รับการถ่ายทอด เนื่องจากกลุ่มเยาวชนบางขั้นตอนที่ใช้ระยะเวลาในการฝึกฝนนาน ทำให้เด็กไม่สนใจ กอรปกับมีเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามา เด็กหรือเยาวชนจึงหันไปสนใจโทรศัพท์มือถือ เกมในโทรศัพท์มือถือ และรีบกลับบ้านไปทำกิจกรรมอื่น เช่น ไปห้างสรรพสินค้า ดูหนัง ฟังเพลง แหวกยุคกันในโทรศัพท์มือถือ เป็นต้น
- 3) ด้านงบประมาณที่ค่อนข้างจำกัดมาเป็นบางช่วง และต้องรอนงบประมาณมาสนับสนุนทำให้การทำโครงการและดำเนินกิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นขาดความต่อเนื่อง
- 4) ด้านหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การยังขาดการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเป็นระบบและการสนับสนุนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ขาดการเชื่อมโยงและไม่สัมพันธ์กัน

องค์ความรู้ใหม่

การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่เยาวชนตำบลแม่ปืม เป็นกระบวนการเรียนรู้จากการลงมือทำจริง พลวัตรของการเรียนรู้เกิดจากการพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ประสบการณ์ วิเคราะห์ปัญหา สาเหตุและหาแนวทางแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น ด้วยกระบวนการ คิด-ทำ-ทบทวน-วิเคราะห์-ทำ ซึ่งจะส่งผลให้ได้ยกระดับความคิดและสั่งสมภูมิปัญญาไว้ชาวบ้านทุก หมู่เหล่าได้ใช้สติปัญญาของตนสั่งสมความรู้ประสบการณ์ เพื่อการดำรงชีวิมาโดยตลอด และยอม ถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งตลอดมาด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่แตกต่างกันไปตาม สภาพแวดล้อมของตนแต่ละท้องถิ่น ทั้งทางตรงและทางอ้อมโดยอาศัยศรัทธาทางศาสนา รวมทั้ง ความเชื่อบรรพบุรุษเป็นพื้นฐานในการถ่ายทอดเรียนรู้สืบทอดกันมา จากบรรพบุรุษในอดีตถึงเยาวชน ลูกหลานในปัจจุบัน ทั้งนี้การมีส่วนร่วมสามารถมีได้หลากหลายรูปแบบ โดยครอบคลุมไปถึงการ แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การให้คำปรึกษา การสร้างกลไก เพื่อเสริมสร้างพลังอำนาจให้ผู้มีส่วนได้ เสียทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วม มีหลักพระพุทธศาสนา กล่าวถึงการพัฒนามนุษย์ที่สมบูรณ์ ต้องอาศัยการ อยู่ร่วมกัน ตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล เป็นการฝึกอบรมข้อปฏิบัติความประพฤติทางกาย สมาธิ เป็นการฝึกอบรมทางจิตใจ ให้เกิดคุณธรรม และปัญญา ก่อให้เกิดความรู้แจ้ง เข้าใจความเป็นธรรมของ สรรพสิ่ง สามารถแก้ไขปัญหา พัฒนาสร้างสรรค์สิ่งใหม่ อันมุ่งหมายไปสู่ประโยชน์ที่เกิดต่อตนเอง ประโยชน์ที่เกิดแก่ผู้อื่น และประโยชน์ที่เกิดแก่สังคม ทั้งในภาวะปัจจุบัน ในอนาคต และการเกิด ประโยชน์อันสูงสุด ซึ่งการมีศีลที่บริสุทธิ์ เป็นพื้นฐาน จะทำให้เกิดสมาธิได้ง่าย มีสติที่มั่นคงแน่วแน่ ไม่หวั่นไหว ปัญญาย่อมเกิดขึ้นตามมาได้รวดเร็ว

ดังนั้น การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่ เยาวชนของตำบลแม่ปืม ตามหลักไตรสิกขาก็เป็นแนวทางสำคัญในกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้สูงอายุสู่เยาวชน ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้สูงอายุหรือปราชญ์ชาวบ้านต้อง ประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิและปัญญา ในกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญา ท้องถิ่น เพื่อมิให้ องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเลือนหายไปตามกาลเวลา หรือตายไปกับปราชญ์ ชาวบ้าน หลักไตรสิกขาก็เป็นหลักธรรมสำหรับการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัย การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น สู่เยาวชนของตำบลแม่ปืม อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. รัฐควรมีการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดย ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินงาน
2. รัฐควรกำหนดให้โรงเรียนหรือสถานศึกษาในกำกับดูแลของรัฐนำร่องในการ จัดการเรียนการสอนโดยใช้หลักสูตรท้องถิ่นที่สถานศึกษากำหนดขึ้นเอง

3. รัฐควรปลูกจิตสำนึกของชุมชนท้องถิ่นให้มีความหวงแหนในภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง และรักษาไว้ซึ่งอัตลักษณ์ท้องถิ่น ประเพณีวัฒนธรรมของตนเอง

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ชุมชนควรร่วมจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น มีเนื้อหาครอบคลุมประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ การเกษตร ความเชื่อ จารีตประเพณี ภาษา อัตลักษณ์ วัฒนธรรม องค์ความรู้และภูมิปัญญา กฎระเบียบของชุมชน โดยใช้กระบวนการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน

2. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรสร้างเครือข่ายการเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดพะเยาและจังหวัดใกล้เคียง เพื่อประโยชน์ซึ่งกันและกัน อันเป็นการพัฒนาการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่เยาวชนและผู้สนใจ และเพื่ออนุรักษ์องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมิให้เลือนหายไปจากสังคมไทย และการสร้างกลุ่มเครือข่ายการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นยังเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับปัญหาข้อขัดข้องด้วย

3. ผู้ที่มีบทบาทหน้าที่ในการถ่ายทอดองค์ความรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน อันได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำกลุ่มอาชีพ สมาชิกกลุ่มอาชีพ ควรปลูกฝังจิตสำนึกในการรักและหวงแหนใน ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองในระดับครอบครัวก่อน การปลูกฝังจิตสำนึกในการรักและหวงแหนภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับเด็กและเยาวชน

เอกสารอ้างอิง

- กวี วงศ์พัฒน์. (2547). *ภาวะผู้นำ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- จริญดา จันท์แจ่ม และคณะ. (2557). แนวทางการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการถ่ายทอดภูมิปัญญาผ้าจากสู่เยาวชนของชุมชน ชาวไท-ยวน ตำบลคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี. *วารสารวิชาการ Veridian E-Journal*, 7(3), 159-174.
- เดชวิทย์ นิลวรรณ และทิพย์พชร ฤกษ์สุนทร. (2557). *กระบวนการและกลยุทธ์การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น กรณีศึกษาเทศบาลตำบลฟ้าฮ่าม อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่*. (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.): มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- ทะนงศักดิ์ คุ่มไข่น้ำ. (2540). *หลักการพัฒนาชุมชน*. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- นพรัตน์ สัจจะวิสัย. (2558). *การจัดการความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมของเทศบาลเมืองต้นเปา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่*. (วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นริศรา วัฒนสิน. (2557). *การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น: กรณีศึกษาการทอผ้าเกายอ จ.สงขลา และการทอผ้านาหมื่นศรี จ.ตรัง*. (วิทยานิพนธ์การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2553). *จะพัฒนาคนกันได้อย่างไร*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- ไพพรรณ เกียรติโชติชัย. (2551). *กิจกรรมการศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: ศรีอนันต์การพิมพ์.
- มาลี จันทรวินนรงค์กุล. (2548). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศักดิ์โสภาคการพิมพ์.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. (2546). *หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท*. กรุงเทพฯ: ไทยอนุเคราะห์ไทย.
- อคิน รพีพัฒน์. (2547). *การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภณการพิมพ์.
- อภิชาติ แสงอัมพร. (2559). *เอกสารประกอบการสอนรายวิชารัฐธรรมนูญและสถาบันการเมือง*. สุรินทร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- อุษณีย์ เสือดี. (2549). *การศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำกระเบื้องดินเผาในจังหวัดสงขลา*. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา). คณะครุศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.